

Hvem var vi, hvem er vi, hvem blir vi

En profesjon i utvikling

LAILA G. AAMODT

Innledning

– «Et hovedpoeng for meg har i alle år vært at vi ikke har greid å definere oss sjøl. Andre har definert oss. Og da får du ikke en sterk identitet. For du må ha et sted hvor du er hjemme før du kan gå ut... Så hvis vi bare har hatt en god definisjon av oss sjøl og vært trygg på den, så hadde vi jo ikke behov å være avhengig av hva andre definerer oss som... hvis du har lagt merke til så... i sånne komikerkretser så blir ofte sosionomene nevnt altså – og da er det alltid negativt – latterliggjøring. Ja, og da jeg sluttet å jobbe og ble pensjonist og gikk ut i andre miljøer, så sa jeg ikke at jeg var sosionom. Det er ganske tankevekkende!»

Slik jeg leser dette hjertesukket, er det som om hun uttrykker en grunnleggende sorg over egen profesjon. Det er som om hun opplever skam over å være noe hun *er*; noe hun i yrkeslivet var stolt av, men som hun som pensjonist føler hun ikke kan vedkjenne seg.

En annen knytter sin profesjonsidentitet til praksis, og sier at «...målet var å hjelpe klienten med praktisk hjelp og jeg følte meg trygg i den rollen, og jeg hadde kolleger som sa det samme...». Slik hun formulerer seg, er som om hun må overbevise seg selv og oss om at hun ikke var alene om å utforme sosionomrollen som en praktisk rettet profesjon. Også andre sosionomer hadde tenkt som henne. Så hva

var spørsmålet som hun besvarte på denne måten, kan vi undres over. Det er som om hun må forsvare seg. Men hva eller hvem er det hun forsvare seg mot? Denne undringen følger meg videre i skrivingen av denne artikkelen.¹

Grunnlaget for artikkelen

Artikkelen bygger på tre gruppeintervju med seniorsosionomer som jevnlig møtes i pensjonistklubben i FO's lokaler. Gruppeintervju, i litteraturen kalt *fokusgruppeintervju*², er mye brukt innenfor helseforskning. Vi fant metoden egnet for vårt formål fordi den gir en mulighet til å få belyst spørsmål, erfaringer og holdninger knyttet til utviklingen av sosionomenes profesjonshistorie. Vi hadde tre gruppeintervju, to i 2008 og ett våren 2009. Det var ikke nødvendigvis de samme deltakerne som møtte hver gang og heller ikke var antallet gruppemedlemmer det samme i de tre gruppeintervjuene. Antallet oversteg aldri tolv og var aldri under fire.

I gruppen var det hovedsaklig sosionomer fra behandlingssektoren, det vil si fra barne- og ungdomspsykiatrien, voksenpsykiatrien og somatiske sykehus. Flere hadde dessuten vært såkalte «grensekryssere». Det betyr at de hadde beveget seg mellom forskjellige arbeidsfelt og på den måten bidratt til å skape forbindelse mellom fagfeltene. I sin artikkel «Profesjon og identitet» skriver Kåre Heggen³ at det nettopp er «grensekrysserne» som skaper faglige fellesskap på tvers av arbeidsfeltene. Profesjonsfellesskap dannes ikke primært av kunnskapene, metodene eller

1 Utsagnene inngår i et prosjekt om utviklingen av faglig sosialt arbeid i Norge. Prosjektet ble satt i gang i 1997 av sosionomene Helga Johannesdottir, Signe Sundt Rasmussen og Laila G. Aamodt og har mottatt økonomisk støtte fra FO og FORSA. Prosjektet har vært drevet ved siden av det ordinære arbeidet, noe som forklarer prosjektets varighet. Like fullt er tre artikler fra prosjektet publisert (jfr. Johannesdottir mfl. 2002; Johannesdottir 2006; Aamodt 2006).

2 Morgan 1997; Brataas 2001; Bloor mfl. 2001

3 Heggen 2008

ferdighetene, skriver han, men ved å oppdage et fellesskap på tvers av arbeidsfeltene. Noen av «grensekrysserne» som vi møtte, hadde for eksempel arbeidet i barne- og ungdomspsykiatrien før de begynte i voksenpsykiatrien og senere i utdanningsinstitusjonene som lærere. Det var ingen menn i gruppen.

Intervjuene ble tatt opp på lydbånd og transkribert. Etter det første intervjuet skrev vi et kort sammenfatning av de ulike temaene som ble berørt i intervjuet. Denne teksten ble gitt til informantene før vi møtte dem et halvt år senere, noe som syntes å gi anstøt til ytterligere fordyping i felles historie ved at nye minner ble reaktivert.

En semiprofesjon – eller?

Noe det er grunn til å undres over, er usikkerheten som preger mange av oss sosionomer. Det er som om vi ikke klarer å svare når vi blir stilt spørsmål om hva en sosionom er eller gjør. Ikke fordi vi ikke vet det, men det er som om vi ikke finner ord som passer og som dekker det vi vil uttrykke.

På slutten av 1960-tallet kom Amitai Etzioni med en bok som het *The Semiprofessions and their Organisations*. Her tegner han opp et skille mellom såkalte «ekte» profesjoner og semiprofesjoner. I følge ham tilhørte sosialarbeiderne en semiprofesjon sammen med blant andre sykepleiere og lærere. En av begrunnelsene var at sosialt arbeid ikke er et selvstendig, frittstående og faglig forankret fagfelt, det vil si at vi ikke har etablert råderett over et avgrensbart kunnskapsfelt, noe for eksempel legene eller juristene har. Videre het det at sosionomene som semiprofesjon aksepterer kontrollen fra sine formelt overordnede i motsetning til ekte profesjoner. I en artikkel i *Sosionomen* i 1981 tar Kikkan Ustvedt Christiansen opp denne problemstillingen. Hun skriver at norske sosionomer var lite opptatt av å gjøre sosialt arbeid til en profesjon. Tvert imot virket det som om sterke krefter innad i fagforeningen så vel som i

de ulike fagmiljøene motarbeidet blant annet sosionomene i barne- og ungdomspsykiatrien sine spede forsøk på å oppnå status som egen profesjon.

I dag råder det liten tvil om at sosialt arbeid er et selvstendig fagfelt. Like fullt merker vi en iboende usikkerhet som hefter ved den profesjonelle identiteten, og som lett kommer til uttrykk når vi skal besvare spørsmål om hvem vi er og hva vi gjør. At det forholder seg slik fortsatt, 50 år etter at Norsk Sosialarbeiderforbund ble startet, sier kanskje noe om hvor dypt denne usikkerheten stikker. Imidlertid må vi kunne slå fast at sosialt arbeid er et selvstendig fag som utøves av profesjonelle som i kraft av sin kunnskap inngir tillit og faglig autoritet. At det kan by på utfordringer å artikulere hva profesjonelt sosialt arbeid er, er et fenomen Bjørg Fossetøl har tatt tak i. Hun viser til interessante paralleller mellom praktisk omsorgsarbeid i hverdagen og sosialt arbeid.⁴ Alle er vi innforstått med at hverdagslivet består av en rekke mer eller mindre usynlige gjøremål, gjerne kalt hverdagens symbolske orden⁵ som skaper en helhet, forutsigbarhet og oversikt i hverdagen. Så upresist og vagt, men samtidig så eksakt og gjenkjennende kan hverdagslivet beskrives. Det samme kan sies om formuleringer som beskriver sosialt arbeid. Men denne måten å formulere seg på ligger milelangt fra de formuleringene som vi gjerne krever av oss selv – og som også kunnskapssamfunnet krever av oss – når eget fagfelt skal beskrives. Uten tvil hadde det vært enklere om vi hadde kunnet artikulere og definere faget i presise, konsise og entydige vendinger som umiddelbart hadde vekket gjenklang og gjenkjennelse hos allmennheten. Samtidig vet vi at det særegne ved faget ikke lar seg formidle i presise og avgrensbare formuleringer. Med andre ord står vi overfor utfordringen å skape et språk som rommer sosialt arbeid som det praktisk-teoretiske faget det er. Denne utfordringen har sosionomen Gunilla Johansson prisverdig

4 Fossetøl 2004

5 Bech Jørgensen 1999

tatt tak i sine studier⁶. Hun rekonstruerte tekster om sosiale problemer og synliggjorde hvordan spenninger mellom ulike vitenskapsteoretiske syn utspilles som *kamper* om kunnskaps- og definisjonsmakten. Johansson påpeker at posisjonene i kunnskapsfeltet om sosiale problemer synliggjør spenninger mellom objektive forhold og subjektive meninger, og mellom teori og praksis. Hun går videre og spør *hvilken* forståelse av kunnskap og vitenskap som ligger til grunn for disse dikotomiene, og mener at større klarhet om disse spørsmålene kan bidra til å styrke faget sosialt arbeid sin kunnskapsposisjon i fagfeltet. Jeg tror hun har rett. Jeg fremhever dette avsnittet fordi jeg tror denne spenningen også reflekterer usikkerheten knyttet til sosionomidentiteten.

Profesjonell identitet

Mange av refleksjonene i dette avsnittet er hentet fra artikkelen til Kåre Heggen⁷. Han skiller mellom den kollektive identiteten og profesjonell identitet, og sier at profesjonell identitet viser til den personlige identitetsdannelse som har med utøvelsen av yrkesrollen å gjøre. Han skriver videre at profesjonell identitet kan forstås som en mer eller mindre bevisst oppfatning av «meg» som yrkesutøver, «når det gjeld kva type eigenskapar, verdiar og haldningar, kva etiske retningslinjer eller kva ferdigheiter eller kunnskapar som konstituerer meg som ein god yrkesutøvar» (ibid: 324). Å ha en kollektiv identitet innebærer å oppleve seg som del av en større gruppe som en selv har vært med på å definere som gruppe. Ut fra felles trekk eller kjennetegn kan gruppen bli definert som en gruppe. Men de mange merkelappene og karakteristikkene som opp gjennom årene har blitt tildelt oss sosionomer har neppe bidratt til å styrke vår kollektive profesjonsidentitet. Kanskje hel-

6 Gunilla Johansson 2007

7 Heggen 2008

ler tvert imot. Merkelappene kan heller ha holdt liv i interne kamper oss imellom; kamper som har overskygget behovet for en felles sosionomidentitet. Mange av oss husker for eksempel godt motsetningene, eller kanskje jeg heller skal si maktkampene, mellom sosionomer som arbeidet i forvaltningen og de som identifiserte seg som behandlere⁸. Jeg mener det var tilløp til rivaliseringskamper mellom disse grupperingene, der hver av gruppene forsøkte å tilstrebe seg posisjon og anseelse ved å underkjenne den andre gruppens faglige kompetanse.

Samtidig er det grunn til å tro at kampene og tildels splittingen mellom sosionomene også reflekterte noen av motsetningene i kunnskapssamfunnet og kampen om kunnskapssyn og definisjonsmakt. Dermed blir det for snevert å forstå den manglende kollektive profesjonsidentiteten blant sosionomene ensidig som resultat av interne rivaliseringskamper.

«Det handlar om kven ein er og ønskjer å vere»⁹

Generelt blir identitetsutviklingen gjerne koblet til ungdomsårene som jo også er tiden for å gjøre yrkesvalg. Slik flere av informantene formulerer seg, er yrkesvalget knyttet til hvem vi er og ønsker å være. «*Jeg visste det før jeg begynte, på en måte – at jeg ville jobbe med mennesker*». En annen sa «*...jeg hadde ikke lyst til å være i barnehage. Jeg hadde ikke lyst til å begynne på barnevernsakademiet*». Den siste refererer til at mange kvinner i hennes ungdom valgte å ta barnevernsakademiet og likeledes sykepleieutdanning, flere av disse gikk senere inn i stillinger som sosialkuratorer.¹⁰

Noen informanter mente at interessen for sosialt arbeid ble vekket i oppveksten. Mange hadde mødre som var veivisere for

8 Christiansen 1981

9 Heggen 2008, side 321

10 Jfr. Johannesdottir 2006

deres yrkesvalg. For eksempel fortalte en informant at «*jeg hadde en veldig flink mor*». Hun utdypet dette utsagnet med å fortelle at moren ble tidlig enke, men greide seg bra økonomisk med enkepensjonen etter mannen og betalingen hun fikk for tilfeldige sømoppdrag i nabolaget. Samtidig var moren sosialt interessert og drev med veldedighetsarbeid overfor vanskeligstilte. En annen informant knyttet yrkesvalget til en bestemt film som hun så i ungdomsårene og som gjorde inntrykk på henne. Det var en film som handlet om vanskeligstilte ungdommer og deres forhold til en sosialarbeider. Hun identifiserte seg med sosialarbeideren i filmen. En annen begrunner yrkesvalget slik: «*Jeg tror det som har motivert oss – det var å kunne gjøre noe for folk*». Og hun sier videre at om det ikke var å gjøre en barmhjertighetshandling – så handlet det om å gjøre gode gjerninger for andre. Det var det som var avgjørende.

Navnet skjemmer ingen – «fylkestraktor» eller fylkeskurator

Overskriften antyder at det faktisk var en tid da sosionomen – eller sosialkuratoren - var en yrkestittel få kjente til og som derfor var uten mening for de fleste. Det var sannsynligvis grunnen til at en fylkeskurator mottok brev der hun ble titulert som *fylkestraktor* istedenfor fylkeskurator. Hun fant det forståelig, og gjorde lite for å endre på misforståelsen.

Nedenfor vil jeg gjengi noen beskrivelser av arbeidserfaringene til disse informantene som altså i første rekke hadde arbeidet innenfor barne- og ungdomspsykiatrien.

«Det var jo sånn at sosionomene hadde et skikkelig ståsted i undersøkelsesfasen ved at det var vi som hadde inntak av klientene. Det var jo veldig «sosionomsk». Vi hadde mye teorier på det og lærte mye om hvordan det (dette arbeidet) skulle foregå. Og så var det jo anamneseopptaket som også var sosionomens arbeidsområde og som var et vel-

dig viktig bidrag til å forstå barnet og familien og nettverket, ja, hvordan hverdagen var for disse menneskene og hele historien bakover...»

«Jeg har lyst til å si at på Statens Senter – i 1963 begynte det – var det to leger, Nyhus og Magnussen, som ledet dette her. Og det var en fest – hver eneste staff to ganger i uken. Vi lærte kolossalt mye. (...)... sosionomene fikk et signal om for det første å møte familien og for det andre å jobbe med fosterhjem og nettverk. Sånn at jeg – vi – dro jo ut til hele landet på fosterhjemsbesøk som var veldig sentralt i alle fall for meg som sosionom den gangen. ... Så jeg hadde en følelse av at vi ble tatt imot som samarbeidspartnere i barne- og i ungdomspsykiatrien.»

Legg merke til at hun bruker formuleringen *samarbeidspartnere*. Og vi kan spørre; samarbeidspartnere - til hvem? Som nyutdannede kom disse sosionomene inn i et praksisfelt som var dominert av meget markante personligheter. Arbeidsoppgavene var definert av overlegene og avgrenset til bestemte oppgaver som for eksempel å reise hjem til ungdommene før innleggelse og alltid ved utskrivning. Likeledes var det en sosionomoppgave å ta imot ungdommene når de ankom avdelingen.

«Det var vår såkalte hovedoppgave, men så var vi veldig viktige i teamarbeidet – i diagnostiseringen når ungdommen ble lagt inn. Da ble oppgavene fordelt slik at legene tok imot pasienten, den ungdommen, og kom på avdelingen og hilste på. Så tok vi imot familien på vårt kontor».

Tilbake til begrepet *profesjonell identitet* – et begrep som verken blir skapt eller ferdig utformet under utdanningen. Som Heggen er inne på, er det langt flere enn lærere og medstudenter som deltar i denne prosessen.¹¹ Heller kan det å bli innlemmet i et praksisfelt ha mer å bety for utviklingen av den profesjonelle identiteten. Det

11 Heggen 2008

innebærer å bli akseptert og verdsatt som «en av oss»; altså å bli regnet med som medspiller på laget. Men det betydde samtidig å akseptere rollen som en som var underordnet legenes dominans i et mannsdominert kunnskapsfelt. Likevel er det grunn til å tro at sosionomenes profesjonelle identitet ble utviklet og styrket gjennom anerkjennelsen fra fagpersoner som de beundret og anerkjente. Overlegene Per Nyhus og Finn Magnussen, var som «*konger i landet. Bortsett fra dr. Nic Waal – de var jo konger – og det var jo jævlige moro å treffe dem*». At også dr. Nic. Waal ble nevnt i samme åndedrett, er ingen tilfeldighet. Hun var en av nestorene i barne- og ungdomspsykiatrien i Norge og viktig for utviklingen av profesjonsidentiteten til sosionomene i fagfeltet. Men hvis vi skuer bakover og samtidig retter blikket mot sosionomenes posisjon i dette fagfeltet i dag, kan vi lure på om underordningen i forhold til andre profesjoner har bidratt til den *uselvstendige* posisjonen vi som profesjon fortsatt har i barne- og ungdomspsykiatrien. Og det til tross for at mange poliklinikker har sosionomer ansatt som teamledere og avdelingsledere. Også faglig har vi tapt terreng. I dag ser vi at andre faggrupper mener seg like kompetente som sosionomene til å veilede foreldre, drive familieterapi, nettverksarbeid, osv. Heller ikke er rettigheter knyttet til sosiale forhold og levekår nødvendigvis sentrale temaer i den faglige profilen for sosionomene innen psykisk helsevern for barn og unge.¹²

Hvor hentet vi inspirasjonen og modellene?

Tilbake til utgangspunktet. Gjennom fokusgruppeintervjuene får vi inntrykk av at de første sosialarbeiderne fikk liten hjelp gjennom grunnutdanningen til å finne fram til kjernen i sosialt arbeid. «*På skolen var det egentlig mye man lærte som var veldig nyttig for en sosialarbeider. Så hvis vi ikke hadde blitt såpass tidlig forvirret underveis*

¹² Normann 2009; Sannes Vika og Jørgensen 2009

– så hadde det kanskje vært greiere for oss». Forvirringen det siktes til er knyttet til faget casework. Mange sosionomer synes å ha oppfattet ordet casework nærmest som et «forbudsskilt»; det vil si hva som *ikke* var tillatt i et profesjonelt forhold. Det er grunn til å anta at med den skjøre profesjonsidentiteten ble mange av oss et lett «bytte» for sterkere og mer dominante yrkesgruppers definisjon av hva som tilhørte det sosialfaglige arbeidet og hvordan sosialarbeiderrollen skulle utformes. Dessuten må vi tro at det å bli «sett» og anerkjent av legene i fagfeltet ble på mange måter identitetsdannende for nyutdannende sosionomer innenfor et nytt fagfelt. Vi hører for eksempel at

«...i min første jobb på 6. avdeling - Mannsavdelingen (på Ullevål sykehus) hvor Gerda Hjelmevik var kurator og veileder. Hun var helt fantastisk. Og Nyhus jobbet også på samme avdeling som meg. Og han ville jeg skulle bli med til det nyopprettete Statens Senter for barne- og ungdomspsykiatri, men overlege Ankensen sa nei: «Du har hatt permisjon – eller vi ventet på deg i et år da du var i England, så nå får du være her til vi liksom får satt dette i gang!». Og hun fortsetter: «Og vi hadde veldig mange pasienter med alkoholproblemer. Og vi trakk inn familien allerede da. Og det var jo ikke min ide – det var jo disse overlegene. Det var jo overlege Ankensen som sa: «Du må snakke med familien. Du må gå på hjemmebesøk. Snakk med ungene – snakk med dem...(..)... Og det var altså i 1954».

En annen sier at

«... fordi jeg var hos Fylkeslegen i Hedmark og jobbet med såkalte vanføre, het det den gangen – og på hjemmebesøk med en hel haug av mennesker som trengte no' hjelp i hjemmet og økonomisk hjelp...(..)... Fylkeslegen sa en ting til meg: Reis ut og bli kjent! En velkomst av en annen verden. Jeg fikk lov til å utforme rollen som jeg ville...»

Eksemplene viser hvilken betydning anerkjennelsen fra legekolleger, og vi må tro også fra andre kolleger, hadde for dannelsen av sosionomidentiteten innenfor psykiatrien og somatikken.

«Jeg brukte det jeg lærte på sosialskolen om sånn praktisk informasjon om hjelpeapparatet, om lovgivning og...det var det de hadde bruk for. Min stilling tilsvarte en assistentlegestilling, var det noen av legene som sa til meg: ... Jeg var ikke utrygg på rollen, men samtidig så følte man seg alltid litt underlegen i forhold til alle dere som jobbet i psykiatrien. For det var liksom mye mer interessant. Man følte det som man egentlig skulle ha kommet seg videre. Men det gjorde jeg ikke for jeg måtte jobbe...».

Denne sosionomen, som hadde sin yrkeserfaring fra somatisk sykehus, påpeker hva jeg tidligere har vært inne på, nemlig den svake kollektive identiteten til sosionomene. Hun henviser til den hierarkiske rangordningen innad i profesjonen og at noen syntes å ha høyere status enn andre. Den manglende kollektive identiteten – profesjonsidentiteten – gjorde oss antagelig ekstra sårbare for press og angrep utenfra og bidro muligens til å splitte oss. Denne sosionomen følte seg tydeligvis mindreværdig i forhold til sosionomene i psykiatrien *«for jeg følte jo at det var mye mer betydningsfullt det dere gjorde som jobbet i psykiatrien enn det jeg gjorde på sykehuset».*

Men selv om flere av informantene var inne på at de anså legene som sosionomenes viktigste premissleverandører, var det andre som påpekte psykologenes posisjon som modeller for sosionomrollen i barne- og ungdomspsykiatrien. Med den svake profesjonsidentiteten vi hadde, underordnet vi oss lett andre mer anerkjente, privilegerte og dominerende faggruppers tenkning, arbeidsmåter og ikke minst definisjon av oss som profesjon.

Motsetningen mellom forvaltning og casework

Igjen tilbake til starten. De første utdannede sosionomene ønsket å bli sosialarbeidere fordi de ville arbeide med mennesker og utøve praktisk hjelp. Et sterkt etisk og moralsk engasjement syntes å ligge til grunn for yrkesvalget. Men for å gjøre gode gjerninger trengte en kunnskap. Da Norges Kommunal- og sosialskole (NKSH) ble etablert i 1950, ble det ikke opprettet sosionomfaglige stillinger som skulle undervise i faget sosialt arbeid. Men det ble undervist i fag som rettslære, kommunalkunnskap, trygdelære og mentalhygiene. «*Men det vi kanskje hadde problemer med, det var integrasjonen – altså å få fagene til å henge sammen*». Undervisningen ble opplevd fragmentarisk og det var vanskelig å se hvilken sammenheng fagene hadde. Etter hvert ble praktikerne Eva Kannavin og Anna Digranes invitert inn som timelærere i praktisk sosialt arbeid. Det var to år etter at skolen var etablert, altså i 1952. Men man hadde ingen metoder i profesjonelt sosialt arbeid, noe lektor og senere rektor Bernt H. Lund innså i sitt møte med amerikanske og canadiske sosialarbeidere under en studiereise til USA og Canada på slutten av 1950 tallet. Inspirert av mange profilerte sosialarbeidere kom han hjem til Norge og introduserte metodene individuelt sosialt arbeid, altså *social casework*, sosialt gruppearbeid og samfunnsarbeid.¹³ Også norske sosialarbeidere reiste til USA for å studere sosialt arbeid, blant annet Lucy M. Hansson. Da hun kom hjem fra USA ønsket hun å formidle kunnskapen hun hadde lært og forståelse av social casework, men skolens rektor, Liv Kluge, var ikke begeistret for denne arbeidsmåten. Vi må tro at det var årsaken til at undervisningen foregikk utenfor skolens lokaler. I skoleåret 1956/1957 ble det likevel arrangert seminar i casework med Lucy M. Hansson og skolens lektor i psykologi, Borger Haavardsholm, som undervisere. Når dette seminaret ikke ble tatt inn i undervisningsplanen, var det fordi Kluge mente at de (under-

13 Lund 2009

viserne) konsentrerte seg så mye om metoden at de overså skjevhetene i samfunnet. «*La oss i alle fall ikke gjøre den feilen*», var angivelig hennes oppsummerende kommentar.¹⁴ Slik jeg har hørt kommentarene fra noen av de eldste sosionomene, må introduksjonen av social casework ha skapt forvirring og ikke minst uro i fagmiljøet. Det kan ha sammenheng med at noen koblet psykoanalysen til social casework. Som en av informantene sa:

«*Jeg syntes kanskje at Eva Kannavin var den som hjalp oss lille granne med sånne praktiske ting. Forvirringen kom – den kom jo med det som het casework. Caseworkidealene – de forvirret i alle fall meg...*». En annen føyer til: «*Jeg kom ut av skolen med et verktøy hvor jeg skulle hjelpe klienten praktisk. Og det var jeg veldig trygg på...*». Med denne setningen er det som om hun ville poengtere at hun ikke var villig til å gjøre casework til sin arbeidsmodell. Ja, det var som om selve ordet casework ble en identitetsmarkør mellom «oss» og «dem». Imidlertid var det naturligvis andre som gledet seg over å bli kjent med en tenkning og en arbeidsmetode som kunne bidra til å profesjonalisere sosialt arbeid. Det var derfor stor oppslutning om etterutdanningskursene i casework som ble arrangert i regi av Norges kommunal- og sosialskole i 1958/59. Kursene ble finansiert av utviklingsmidler fra FN's tekniske bistandsprogram og ble holdt av den finske spesialisten Eliisa Hakkola¹⁵.

Social casework har røtter tilbake til Mary Richmond som var opptatt av å profesjonalisere sosialt arbeid gjennom undervisning og veiledning. Mary Richmond¹⁶ skriver i en av sine bøker at sosialt arbeid først og fremst handler om å utvikle klientens *personlighet*. Det betydde, slik jeg forstår henne, å bidra til å endre individets forståelse av seg selv og måten å forholde seg til sin situasjon på. For sosialarbeiderne betydde det å gjøre en grundig undersøkelse av klienten og klientens situasjon før det ble satt i verk hjelpetiltak. For å

14 Kluge i Tutvedt 1990

15 Ibid.

16 Richmond 1922

vite hva som er mest hjelpsomt i en spesifikk situasjon, er sosialdiagnosen nødvendig.¹⁷ Det betydde å ha fokuset i samtalen rettet mot klientens tanker og følelser, å analysere situasjonen som klienten er en del av og å handle gjennom ulike deler av det sosiale miljøet og gjennom materielle ressurser (s.110). Faglig arbeid innebar å innta og opprettholde en streng nøytralitet overfor klienten, en strenghet som forbød å ta imot takknemlighetsgaver, drikke kaffe på hjemmebesøk eller å svare på spørsmål som omhandlet private forhold. Begrunnelsen var etisk forankret. Grunnleggende handlet det om å sikre grensene mellom klienten og sosialarbeideren, en grense vi alle kjenner fra naturvitenskapen og dets tiltro til den objektive sannheten atskilt fra subjektive meninger og synsinger. Jeg tror ikke det er spekulativt å tenke at naturvitenskapen og medisinsens vektlegging av objektivitet bidro til å understreke betydningen av å ha en tilbakelemt, tilskuende og såkalt nøytral posisjon som profesjonell i samtaler med klienter. Ved å skape et skille mellom subjektive vurderinger og objektive fakta, håpet en å sikre en tilnærmedesvis nøytral forståelse av klienten, det presenterte problemet og situasjonen. Men ved å opprettholde dette strenge skillet mellom seg og klienten, opplevde mange sosialarbeidere det som et brudd med normen om å utøve «barmhjertighetshandlinger». Eksempelvis fortalte en informant om en situasjon der hun hadde følt seg ulydig mot hva hun kalte «caseworkidealene». Det var like før jul, fortalte hun. Hun dro til Elevator¹⁸ og kjøpte sengetøy og *sånt no'* til en fattig familie. Etter å ha gjort dette, kjente hun seg fornøyd og familien var fornøyd.

«Jeg tror det var det som motiverte oss – det å kunne gjøre noen ting for folk – og jeg tror at det som stimulerte oss i utgangspunktet – det var dette – om ikke barmhjertige handlinger – men i alle fall handlinger overfor andre – det var det som var givende».

17 Sundt Rasmussen 2005

18 I dag Fretex

En annen fortalte en lignende historie:

«...altså, jeg var på hjemmebesøk. Mannen var innlagt, alkoholiker, pluss, pluss... Jeg kommer til dette hjemmet. Jeg går inn. Hun var pyntet, kjempepyntet. Vi går i stuen og der var det dekket et kaffebord med blondeduk og nyyydelig servise. Det var bløtkake. Det var alt på dette bordet. Og jeg – jeg hadde jo lært at jeg måtte ikke ta imot noe. Så jeg turte jo ikke å drikke kaffe. ”Jammen du må – jeg har bursdagen min i dag... jeg har gjort dette for at... Det er ingen andre. Og jeg var så glad når du skulle komme på min bursdag...”. Så jeg spiste bløtkake, men turte ikke å si ett ord da jeg kom tilbake...».

Sitatet viser hvor sterkt «påbudet» fra de såkalte casework-idealene ble oppfattet, et påbud som fratok dem det mentale rommet for refleksjon og etisk dømmekraft. Hun fortalte at hun turte ikke å si et ord om kaffedrikkingen til arbeidsplassen. Hun var engstelig for å bli bedømt som uprofesjonell eller ufaglig. Når hun nå fortalte historien, fikk hun følgende kommentar fra en av de andre informantene:

«Hvis du ikke hadde spist den kaken, så ville du direkte ha avvist henne. Det kan være direkte avvising hvis en klient sier ”jeg har lyst til å gi deg en ting”. Da synes jeg casework blir fremmedgjøring».

Denne refleksjonen kom nå, femti år etter at handlingen fant sted. Det er usikkert hva hun ville ha sagt den gangen. Så vaklende var altså vår kollektive profesjonsidentitet.

Avslutning

«Men jeg hadde jo ikke... det var jo litt diffust hva min rolle var – men jeg tenker at det er når man er usikker på hva man kan – og har en sterk fornemmelse av at det er noe man ikke kan – og er utsatt for sterke

mennesker rundt seg. Så blir man et lett offer for andres meninger om hva en sosialarbeider er – og ikke er – og for ikke å snakke om hva en sosialarbeider IKKE bør være...».

Når jeg velger å avslutte med dette sitatet, handler det om å synliggjøre noe av usikkerheten som har preget oss sosionomer. Profesjonen har ikke gitt oss den beskyttelsen vi kunne ha håpet på. Det er som om vi har manglet en felles profesjonsidentitet å støtte oss til. Noen ganger har jeg lurt på om det hadde vært annerledes dersom vi hadde valgt å kalle oss sosialarbeidere, altså *social workers*. Kanskje hadde denne tittelen mer kommunisert hvem vi er og hva vi gjør og dermed bidratt til større fellesskap oss imellom?

Nå er imidlertid tiden inne til å samle oss om faget vårt og om den praksisen vi ønsker å utøve innenfor de ulike fagfeltene. Vi kan aldri akseptere at ordet *sosial* fjernes fra offentlige dokumenter, etater og departement. I vår hverdag ser vi daglig de sammensatte problemene som følger av sosial ulikhet, marginalisering, fattigdom, arbeidsløshet, sykdom og ikke minst rus og vold. Det er bekymringsfullt når sosialfaglige stillinger blir erstattet med profesjoner som har liten eller ingen kunnskap om sosialt arbeid. For bare noen år tilbake var det få som stilte spørsmål ved sosionomenes plass i for eksempel sosialtjenesten (NAV), pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT), barneverntjenesten eller i psykisk helsevern for barn og voksne. I dag er det annerledes. Utfordringen vi står overfor, slik jeg ser det, er å synliggjøre vår sosialfaglige kompetanse på en måte som gjør oss troverdige som kunnskapsrike, kompetente og reflekterte praktikere. Men vi er ikke alene om dette ansvaret. God sosialfaglig praksis forutsetter at systemet og rammene rundt arbeidet gir den enkelte arbeidstaker tilstrekkelig rom for å utøve det vi med få ord kan kalle en etisk reflektert praksis. Det er her kampen må stå i dag og framover.

Referanser

- Bloor, Michael mfl. (2001). *Focus Groups in Social Research*. London: Sage Publications
- Brataas, Hildfrid V. (2001). Fokusgrupper – en kvalitativ forskningsmetode. I *Sykepleien*, nr. 14.
- Christiansen, Kikkan Ustvedt (red.). (1990). *Perspektiver på sosialt arbeid*. Oslo: Tano.
- Christiansen, Kikkan Ustvedt (1981). Byråkratiet, sosialkontoret og sosionomene. I *Sosionomen*, nr. 11
- Etzioni, A. (1969). *Semiprofessions and their Organisations*. New York: Free Press
- Fossestøl, Bjørg (2004). Faglig artikulasjon av praktisk kunnskap. I Gamst, Birthe, Halskov, Therese og Lentz, Brian (red.). *På sporet af kundskabens veje i socialt arbejde*. København: Socialpolitisk Forlag
- Heggen, Kåre (2008). Profesjon og identitet. I Molander, Anders og Terum, Lars Inge (red.). *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Johannesdottir, Helga (2006). Eva Koren – en pioner i sosialt arbeid. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 1, vol. 26, 14-26.
- Johannesdottir, Helga, Aamodt, Laila G., Rasmussen, Signe Sundt (2002). Hva kan dagens sosionomer lære av gårdsdagens kuratorer? I Conradi, Hallgerd og Vindegg, Jorunn (red.). *Profesjon og fag – sosionomkompetanse i utvikling*. Oslo: Seksjonsrådet for sosionomer i FO
- Johansson, Gunilla (2007). *Kunnskap om sosiale problemer. Om forutsetninger for teori og praksis I sosialt arbeid*. Oslo: Hovedfagstudiet i sosialt arbeid ved Høgskolen i Oslo, avdeling for samfunnsfag i samarbeid med NTNU i Trondheim
- Lund, Bernt H. (2009). *Verdivalg i krig og fred*. Oslo: Conflux
- Morgan, David L. (1997). *Focus Groups as Qualitative Research*. London: Sage Publications
- Normann, Sofie (2009). Vi må se hele barnet. *Fontene*, nr. 3

- Rasmussen, Signe Sundt (2005). *Da Casework kom til Norge*. Paper til Nordisk konferanse i København
- Richmond, Mary (1922). *What is social case work? An introductory description*. New York: Russel Sage Fundations
- Tutvedt, Øyvind (red.) (1990). *40 år for velferdsstaten*. Oslo: NKSS. Rapport nr. 90:3
- Vika, Olav Sannes og Jørgensen, Brit (2009). Sosialt arbeid – nødvendig i psykisk helsevern. *Fontene*, nr. 7
- Aamodt, Laila G. (2006). «Sosialt arbeid i fortiden sett i lys av nåtiden». I Røysum, Anita (red.): *Sosialt arbeid. Refleksjoner om kunnskap og praksis*. Oslo: Seksjonsrådet for sosionomer i FO

